

OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF ORGANIC FARMING SYSTEM IN THE ŚWIĘTOKRZYSKIE PROVINCE

Summary

In the rapidly growing number of organic farms and processing plants in Poland, there is a need for research of the opportunities for development of this management system as well as the barriers that hamper development. This survey was carried out in 2007-2009 in 96 randomly selected organic farms in the Świętokrzyskie Province. The results indicate that when farmers begin the conversion into organic production, especially those with no agricultural education, depend mainly on the financial assistance from the European Union and not on the profits from production. The next problem lies with difficulties in the organization of selling yields on the market and a lack of product promotion. It is also essential to be affiliated with a group of producers, however most producers have difficulties seeing the benefits of participation in such groups. Farmers with agricultural education who lead selling, especially of fruit and vegetables, are less concerned with agricultural advisers. This is most likely due to the poor education of specialist advisers in organic farming.

SZANSE I OGRANICZENIA ROZWOJU ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM

Streszczenie

W okresie dynamicznie zwiększającej się liczby gospodarstw i przetwórnictwa ekologicznego w Polsce, wyraźnie zarysowuje się potrzeba badań nad możliwością rozwoju tego systemu gospodarowania, jak również nad barierami, które ten rozwój hamują. Badania ankietowe prowadzono, w latach 2007–2009, w losowo wybranych 96 gospodarstwach ekologicznych w województwie świętokrzyskim. Uzyskane wyniki badań wskazują, że rolnicy, szczególnie ci bez wykształcenia rolniczego, od początku prowadzenia działalności ekologicznej nastawieni są głównie na pomoc finansową Unii Europejskiej, a nie na zyski z produkcji. Problemem jest też trudna organizacja zbytu towarów na rynku i brak promocji produktów. Niezbędna jest też przynależność do grupy producenckiej. Jednakże większość ankietowanych widzi jedynie trudność w założeniu i uczestnictwie w takich grupach. Rolnicy z wykształceniem rolniczym, prowadzący gospodarstwa towarowe, zwłaszcza warzywnicze i sadownicze, są w mniejszym stopniu zainteresowani pomocą doradców rolnych. Najprawdopodobniej wynika to ze słabo jeszcze wykształconego doradztwa specjalistycznego w zakresie rolnictwa ekologicznego.

1. Wprowadzenie

Według badań prowadzonych przez Organic Monitor w 2006 r. [13] wartość rynku żywności ekologicznej w Unii Europejskiej szacowana była na ponad 30 miliardów euro. W ramach Wspólnej Polityki Rolnej Unia Europejska przeznaczająca znaczne sumy na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich [10, 11]. Europejski Plan Działań dla Żywności Ekologicznej i Rolnictwa Ekologicznego zawiera zestaw działań, których celem jest umożliwienie stałego rozwoju rolnictwa ekologicznego w państwach członkowskich, w tym także w Polsce [12, 14]. Jest to niewątpliwa szansa dla polskich rolników [3, 4].

Jak wskazują doświadczenia innych krajów, wiodących w produkcji ekologicznej, np. w Austrii, rozwój rynku żywności ekologicznej spowodowany był wzrostem zainteresowania konsumentów żywnością ekologiczną [2]. W krótkim czasie rosnący popyt na produkty ekologiczne stał się głównym wektorem rozwoju rynku żywności ekologicznej w Austrii, a także w Niemczech, Danii, Finlandii, Norwegii czy Szwecji [5, 7, 8]. Z kolei np. w Słowenii, gdzie w strukturze powierzchni gospodarstw dominują niewielkie rodzinne farmy, popularne są małe przetwórnictwa produktów z gospodarstw ekologicznych. Ponadto rozwinęła się tam także inicjatywa organizowania w miastach kilka razy w tygodniu targów ekologicznych [1]. Działania takie sprzyjają popularyzacji ekologicznego sposobu gospodarowania i są zachętą dla innych rolników do przestawiania swoich gospodarstw na system ekologiczny.

Polska zajmuje obecnie siódme miejsce w Unii Europejskiej pod względem liczby gospodarstw ekologicznych. W okresie 2007–2009 liczba gospodarstw ekologicznych i powierzchnia upraw wzrosły dwukrotnie. Jednak według opinii przedstawionej w raporcie NIK jest to spowodowane głównie dopłatami do produkcji ekologicznej z funduszy Unii Europejskiej [6]. Mimo dynamicznego tempa rozwoju ekologicznego systemu gospodarowania, udział produktów ekologicznych w ogólnej sprzedaży żywności jest wciąż niewielki i nie przekracza 5% [9]. Zatem istnieje potrzeba poszukiwania rozwiązań ułatwiających rozwój rynku produktów ekologicznych, jak i działań innych niż bodźce finansowe, które będą zachęcać rolników do zwiększania produkcji ekologicznej.

2. Cel badań

Celem badań była analiza stanu rozwoju rolnictwa ekologicznego oraz wskazanie zakresu koniecznych działań ułatwiających dalszy rozwój tego systemu gospodarowania na terenie województwa świętokrzyskiego.

3. Metodyka badań

W opracowaniu wykorzystano wyniki badań ankietowych przeprowadzonych w latach 2007-2009 wśród losowo wybranych 96 rolników prowadzących gospodarstwa ekologiczne na terenie województwa świętokrzyskiego. W celu uwzględnienia zróżnicowania regionalnego produkcji rolnej na obszarze województwa, jak i lepszego odzwierciedlenia rzeczywistego sta-

nu gospodarstw ekologicznych, wyznaczono pięć regionów wokół ważniejszych miast, takich jak: Jędrzejów, Pińczów, Staszów, Włoszczowa i Starachowice. W regionie Staszowa przeprowadzono 16 ankiet, a w pozostałych po 20 (rys. 1).

Rys. 1. Podział woj. świętokrzyskiego na analizowane regiony (opracowanie własne)

Fig. 1. Division of the Świętokrzyskie Province into analysed regions (own work)

Narzędziem badawczym służącym analizie wybranej społeczności był kwestionariusz ankiety. Składał się on z 34 pytań, w tym 1. pytania otwartego. Pozostałe były pytaniami jedno- lub wielokrotnego wyboru. W celu porównania odpowiedzi uzyskanych w pięciu regionach, wyniki opracowano statystycznie za pomocą testu chi-kwadrat (χ^2). Dla każdego porównania wyliczono wartość p (p-value), która wskazuje na występowanie istotnej różnicy lub jej brak. Przyjęto, poziom istotności alfa = 0,05. Zatem, gdy p-value < 0,05 uznano różnicę jako istotną statystycznie. Ponadto w przypadku każdego badanego zagadnienia wyliczono średni procent uzyskanych odpowiedzi uwzględniając jedno lub wielokrotność wyboru odpowiedzi.

4. Wyniki badań

4.1. Ogólna charakterystyka badanych gospodarstw

Ponad połowa ankietowanych rolników (55,2%) prowadzi gospodarstwa rolne w systemie ekologicznym już od ponad 4 lat. Do najczęściej uprawianych gatunków należą zboża (takie jak żyto i pszenica) oraz ziemniaki. Znaczne powierzchnie zajmują też łąki. Wyjątek stanowi powiat pińczowski, gdzie zdecydowaną część upraw stanowią warzywa, zwłaszcza ogórki. Jest to najprawdopodobniej spowodowane występowaniem gleb żyznych, zaliczanych do klas II i III, które zajmują w tym regionie około 60% powierzchni gruntów ornych. Najślabsze gleby znajdują się w regionie Jędrzejowa i Staszowa. Tam też znaczną powierzchnię w gospodarstwach zajmują trwałe użytki zielone.

4.2. Wiek i wykształcenie rolników ekologicznych

Wiek, wykształcenie rolników oraz ich kwalifikacje zawodowe mają bezpośredni wpływ na efekty produkcyjne i po-

ziom rozwoju gospodarstw rolnych. Większość respondentów (44,8%) była w wieku 41–50 lat. We wszystkich regionach, zdecydowana większość rolników posiada wykształcenie średnie, 64%. Wykształcenie podstawowe ma średnio 19,8% respondentów, a wyższe jedynie 13,26%. Tylko w regionie Pińczów z było rolników z wykształceniem wyższym. Jest tu natomiast grupa 15% rolników z ukończonym zawodowym kursem przygotowania rolniczego. Jednocześnie w regionie tym 60% rolników posiada wykształcenie rolnicze, podczas gdy w pozostałych regionach rolnicy z wykształceniem zgodnym z rodzajem wykonywanej pracy stanowią jedynie grupę od 30 do 40% (tab. 1).

Wyniki prowadzonych badań wskazują na brak zależności między posiadanym wykształceniem a oceną systemu dopłat unijnych (tab. 2). Jednakże wszyscy rolnicy z ukończonym zawodowym kursem rolniczym oraz większość rolników z wykształceniem wyższym uważają, że dopłaty powinny być przyznawane w zależności od wielkości produkcji towarowej, a nie od obszaru zgłoszonego jako ekologiczny. Są to jednocześnie w większości rolnicy z regionu Pińczów, gdzie dominują ekologiczne gospodarstwa towarowe, warzywnicze lub sadownicze (tab. 3). Zdaniem ankietowanych taka zmiana w polityce dofinansowania, wymusiłaby rozwój produkcji towarowej i ograniczałaby powstawanie gospodarstw produkujących jedynie na potrzeby własne.

Z przeprowadzonych analiz wynika jednak zależność między kwalifikacjami respondentów a przyczyną przestawienia gospodarstwa na system ekologiczny (tab. 4).

Wykształcenie rolnicze wpływa istotnie na sposób postępowania produkcji w systemie ekologicznym. Większość respondentów z wykształceniem rolniczym (77,1%) zajmuje się produkcją ekologiczną z racji dostrzeganej opłacalności produkcji ekologicznej, jak i ogromnych szans dalszego rozwoju tego systemu gospodarowania. Natomiast dla ponad 60% rolników bez wykształcenia rolniczego główną przyczyną konwersji gospodarstw na system ekologiczny stanowiły wysokie, powierzchniowe dopłaty unijne z pakietu „Rolnictwo ekologiczne”.

4.3. Trudności w prowadzeniu gospodarstw ekologicznych

W produkcji ekologicznej zakłada się większą pracochłonność w porównaniu do systemu konwencjonalnego o około 30%. Niższe są natomiast nakłady, ponieważ nie stosuje się nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin. Większość ankietowanych rolników (87%), niezależnie od regionu ocenia swoje początki gospodarowania w systemie ekologicznym jako trudne lub nawet bardzo trudne (tab. 5). Ponadto 95,8% rolników, niezależnie od regionu uważa, że ekologiczny system gospodarowania jest bardziej pracochłonny, podczas gdy jedynie 4,2% respondentów jest zdania, że w system ten wymaga większych nakładów finansowych aniżeli konwencjonalny.

Tab. 1. Struktura wykształcenia rolników ekologicznych z terenu województwa świętokrzyskiego

Table 1. Qualifications achieved by organic farmers in the Świętokrzyskie Province

Cecha	Region					Średnio [%]	p-value
	Jędrzejów	Pińczów	Staszów	Włoszczowa	Starachowice		
Poziom wykształcenia rolników ekologicznych z terenu województwa świętokrzyskiego [% rolników ekologicznych]							
Podstawowe	30,0	15,0	18,8	25,0	10,0	19,76	0,0051
Średnie	60,0	70,0	75,0	50,0	65,0	64,00	0,0001
Wyższe	10,0	0,0	6,3	25,0	25,0	13,26	n.i.
Kurs przygotowania rolniczego	0,0	15,0	0,0	0,0	0,0	3,00	n.i.
Kierunek wykształcenia rolników ekologicznych w województwie świętokrzyskim [% rolników ekologicznych]							
Nierolniczy	70,0	40,0	68,8	65,0	60,0	60,76	0,0004
Rolniczy	30,0	60,0	31,3	35,0	40,0	39,26	0,0019

Tab. 2. Wpływ wykształcenia rolników na oczekiwania dot. zasad przyznawania dotacji unijnych z pakietu „Rolnictwo ekologiczne”
 Table 2. Importance of the qualifications achieved by farmers and their expectations of EU subsidies to organic farming

Cecha	Wykształcenie rolników ekologicznych				Średnio [%]	p-value
	Podstawowe	Średnie	Wyższe	Kurs przygotowania rolniczego		
Oczekiwania rolników dotyczące dotacji unijnych z pakietu „Rolnictwo ekologiczne” [% rolników ekologicznych]						
Wielkość powierzchni pola	52,6	45,9	23,1	0,0	30,4	n.i.
Trudno stwierdzić	31,6	26,2	7,7	0,0	16,375	n.i.
Wielkość produkcji	15,8	27,9	69,2	100,0	53,225	n.i.

Tab. 3. Zależność między lokalizacją gospodarstwa a oczekiwaniami rolników dot. zasad przyznawania dotacji unijnych z pakietu „Rolnictwo ekologiczne”

Table 3. Relationship between the location of the farm and the farmer's expectations of EU subsidies to organic farming

Cecha	Region					Średnio [%]	p-value
	Jędrzejów	Pińczów	Staszów	Włoszczowa	Starachowice		
Wielkość powierzchni	30,0	10,0	50,0	70,0	55,0	43,00	n.i.
Wielkość produkcji	25,0	75,0	18,8	15,0	30,0	32,76	n.i.
Trudno stwierdzić	45,0	15,0	31,3	15,0	15,0	24,26	n.i.

Tab. 4. Zależność między kierunkiem wykształcenia rolników a powodami przejścia na ekologiczny system gospodarowania

Table 4. Relationship between the type of qualifications achieved by farmers and the reasons for the conversion to organic farming production system

Cecha	Kierunek wykształcenia rolników		Średnio [%]	p-value
	Rolniczy	Nierolniczy		
Powody przejścia na ekologiczny system gospodarowania [% rolników ekologicznych]				
Z racji wysokich dotacji	28,9	60,3	44,6	0,0000
Opłacalność produkcji ekologicznej i perspektywy dalszego rozwoju rolnictwa ekologicznego	71,1	39,7	55,4	0,0002

Tab. 5. Ocena początków w produkcji ekologicznej

Table 5. Evaluation of the beginnings in organic production

Cecha	Region					Średnio [%]	p-value
	Jędrzejów	Pińczów	Staszów	Włoszczowa	Starachowice		
Ocena początków w produkcji ekologicznej [% rolników ekologicznych]							
Bardzo trudne	20,0	5,0	0,0	15,0	45,0	17,00	n.i.
Trudna	65,0	85,0	75,0	70,0	55,0	70,00	0,0001
Raczej łatwe	15,0	10,0	25,0	15,0	0,0	13,00	0,0328
Łatwe	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,00	n.i.

Ważnym aspektem sprawnego gospodarowania i rozwoju produkcji w każdym systemie gospodarowania, jest dostępność środków produkcji, takich jak nawozy, środki ochrony roślin, czy materiał siewny. W Polsce rynek tych środków, przeznaczonych do produkcji ekologicznej ciągle nie działa sprawnie. Potwierdzeniem tego są również uzyskane wyniki badań (rys. 2). Niezależnie od regionu rolnicy ekologiczni mają trudności z zakupem tych środków. Największym problemem jest zakup środków ochrony roślin, których dostępność jako słabą lub bardzo słabą wskazało 89,6% ankietowanych. Natomiast stosunkowo najmniej problemów sprawia zakup materiału siewnego.

Takie utrudnienia, szczególnie jeśli pojawiają się już na samym początku procesu produkcji ekologicznej, są jednym z głównych powodów zniechęcania się wielu gospodarzy do dalszej działalności w tym systemie. W jednym z pytań poproszono ankietowanych o ocenę, w skali od 1 do 5, wybranych problemów, dotyczących produkcji i organizacji sprzedaży produktów ekologicznych (rys. 3). Ocena 1 oznaczała problem minimalny, a 5 problem bardzo znaczący. Z uzyskanych danych wynika, że największe trudności w produkcji ekologicznej stanowi brak rynku zbytu produktów ekologicznych. Kolejnym jest brak dostępnych, skutecznych środków ochrony roślin. Respondenci zauważają także problem w mało efektywnej promocji rolnictwa ekologicznego. Niepokojący jest fakt, że wszystkie zapropo-

nowane do oceny problemy uzyskały wartości powyżej 3, co oznacza, że wszystkie one stanowią nadal ważne utrudnienia dla rolników. Mogą one być tym samym poważną barierą w rozwoju rynku produktów ekologicznych.

4.4. Źródła wiedzy na temat ekologicznego systemu gospodarowania wykorzystywane przez rolników

Rolnictwo ekologiczne wymaga od rolnika głębokiej wiedzy przyrodniczej i stałej obserwacji procesów zachodzących w gospodarstwie. W sytuacji szybkiego naukowego rozwoju w zakresie produkcji ekologicznej, jaki ma miejsce w wielu krajach, niezbędne jest również systematyczne doskonalenie umiejętności ekologicznego gospodarowania przez rolników. Jak wskazują wyniki badań, rolnicy, niezależnie od regionu, szukają praktycznych informacji głównie w ośrodkach doradztwa rolniczego i w mediach (tab. 6). Niepokojąca jest jednak okoliczność, że rolnicy z wykształceniem rolniczym, jak również ci, którzy są zainteresowani intensyfikacją produkcji ekologicznej (region Pińczowa), w znacznie mniejszym stopniu korzystają z pomocy doradców.

4.5. Stowarzyszenia i grupy producenckie

Doświadczenie krajów Europy Zachodniej wskazuje, że wielofunkcyjny rozwój wsi, a tym samym rozwój przedsiębiorczości, dokonał się tam przy znacznym wpływie organiza-

cji, stowarzyszeń, związków branżowych zrzeszających producentów ekologicznych. Niestety w województwie świętokrzyskim obserwuje się znaczny niedorozwój tego typu struktur. Spośród ankietowanych rolników aż 83,3% nie należy do żadnej grupy producenckiej, zrzeszenia czy organizacji rolniczej (tab. 7). Wyjątek stanowi region Pińczowa, gdzie prężnie działa grupa producencka EKO-Nida, zrzeszająca aż 70% ankietowanych. Za największą zaletę przynależności do tego typu grupy 50% zrzeszonych rolników uważa łatwość w znalezieniu nowych rynków zbytu.

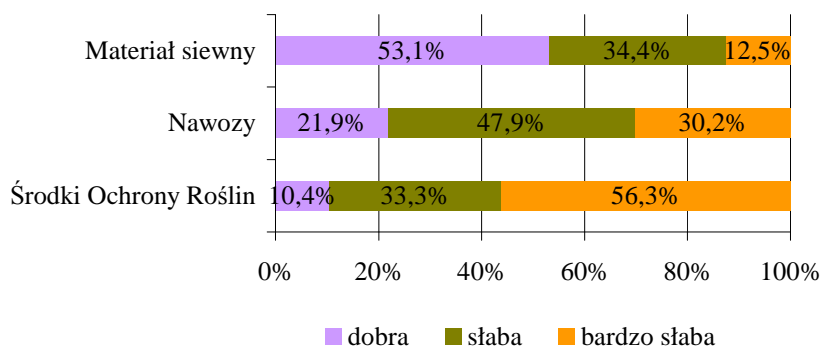
W pozostałych regionach ankietowani nie potrafili wymienić żadnej zalety wynikającej z członkostwa w takiej grupie. Ankietowani rolnicy spoza regionu Pińczów w większości (54,2%) nie wiedzą, czy istnieje możliwość założenia tego typu struktury. Ponadto dla 33,3% respondentów głównymi problemami w istnieniu grup producenckich są: trudnościach w porozumieniu się członków grupy oraz rozdrobnienie gospodarstw ekologicznych. Niepokojący jest także fakt, że średnio prawie 85% ankietowanych nie potrafi podać przyczyny braku istnienia grup producenckich, co może wskazywać na brak zainteresowania tym zagadnieniem.

Uzyskane wyniki wskazują również, że większość rolników należących do grup producenckich (68,8%) nie ma problemu ze sprzedażą własnych produktów. Natomiast w grupie rolników nienależących do zrzeszeń często pojawiają się

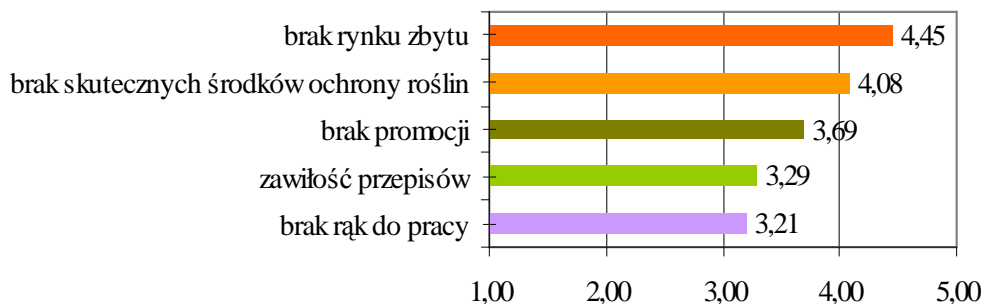
znaczne trudności ze zbytem (tab. 8). Jednakże z odpowiedzi uzyskanych na pytanie o ceny za sprzedawane przez gospodarstwa produkty, jednoznacznie wynika, że rolnicy, członkowie grup producenckich, znacznie częściej sprzedają płody rolne po cenach wyższych niż ich odpowiedniki z systemu konwencjonalnego. Z kolei ankietowani niezrzeszeni, przeważnie otrzymują za produkty cenę porównywalną z cenami produktów konwencjonalnych. Zatem większość niezrzeszonych rolników ekologicznych (95%) ma duże trudności ze sprzedażą produktów po cenach adekwatnych do ich wartości i włożonej w proces produkcji pracy.

5. Wnioski

1. Gospodarowanie w systemie ekologicznym jest uznawane przez rolników za trudniejsze i bardziej pracochłonne niż w rolnictwie konwencjonalnym. Mimo to rolnicy prowadzący gospodarstwa w województwie świętokrzyskim widzą duże szanse rozwoju rolnictwa ekologicznego.
2. Czynnikiem wpływającym w głównej mierze na przedstawianie gospodarstwa na system ekologiczny są dopłaty unijne. Można przypuszczać, że rozwinięty rynek środków produkcji, jak i zbytu spowodowałyby, że rolnicy uwierzyliby w możliwość stworzenia produkcji przynoszącej im satysfakcjonujące zyski.

Rys. 2. Ocena dostępności ekologicznych środków produkcji (środków ochrony roślin, nawozy, materiał siewny) w opinii rolników ekologicznych
Fig. 2. Assessment of the availability of organic production means (plant protection products, fertilizers, seeds) by organic farmers

Rys. 3. Ocena problemów w produkcji i organizacji sprzedaży produktów ekologicznych, w skali 1-5
Fig. 3. Assessment of problems in production and organisation of sales of organic products in a scale 1-5

Tab. 6. Źródła wiedzy na temat rolnictwa ekologicznego
Table 6. Sources of knowledge on organic farming

Cecha	Region					Średnio [%]	p-value
	Jędrzejów	Pińczów	Staszów	Włoszczowa	Starachowice		
Źródła wiedzy na temat rolnictwa ekologicznego [% rolników ekologicznych]							
Brak odpowiedzi	0,0	0,0	0,0	5,0	0,0	1,00	n.i.
Szkolenia przez ODR	75,0	40,0	81,3	80,0	55,0	66,26	0,0012
Targi, imprezy rolnicze	5,0	45,0	0,0	5,0	5,0	12,00	n.i.
Prasa, radio TV, Internet	10,0	0,0	18,8	5,0	30,0	12,76	n.i.
Rozmowy z innymi rolnikami	10,0	10,0	0,0	5,0	10,0	7,00	n.i.

Tab. 7. Przynależność rolników do grup producenckich i zrzeszeń
Table 7. Affiliation to a producer's group

Cecha	Region					Średnio [%]	p-value
	Jędrzejów	Pińczów	Staszów	Włoszczowa	Starachowice		
Przynależność do grupy producenckiej [% rolników ekologicznych]							
Tak	0,0	70,0	0,0	10,0	0,0	16,12	n.i.
Nie	100,0	30,0	100,0	90,0	100,0	83,88	0,0000
Zalety przynależności do grupy producenckiej [% rolników ekologicznych]							
Łatwość znalezienia nowych rynków zbytu	0,0	50,0	0,0	0,0	0,0	10,07	n.i.
Większa pomoc ze strony państwa	0,0	5,0	0,0	5,0	0,0	2,02	n.i.
Nie widzę żadnych korzyści	0,0	5,0	0,0	0,0	0,0	1,00	n.i.
Lepszy dostęp do informacji	0,0	10,0	0,0	0,0	0,0	2,02	n.i.
Brak odpowiedzi	100,0	30,0	100,0	95,0	100,0	84,90	0,0035
Możliwość założenia grupy producenckiej [% rolników ekologicznych]							
Tak	40,0	85,0	0,0	20,0	15,0	32,22	n.i.
Nie	10,0	10,0	18,8	15,0	10,0	12,72	0,0021
Nie wiem	50,0	5,0	81,3	65,0	75,0	55,08	0,0154
Powody braku istnienia grupy producenckiej [% rolników ekologicznych]							
Zbyt duże rozdrobnienie gospodarstw ekologicznych	5,0	5,0	0,0	10,0	0,0	4,03	n.i.
Nie widzę sensu istnienia takiej grupy	0,0	0,0	0,0	5,0	0,0	1,00	n.i.
Trudność z porozumieniem się członków danej grupy	5,0	0,0	25,0	35,0	10,0	14,93	n.i.
Brak odpowiedzi	90,0	95,0	75,0	50,0	90,0	80,03	0,0006

Tab. 8. Zależność między przynależnością rolników do grup producenckich a możliwością sprzedaży i uzyskiwanymi cenami za produkty ekologiczne

Table 8. Relationship between the affiliation to producer's group difficulties in selling and the prices obtained for organic products

Cecha	Przynależność do grupy producenckiej		Średnio [%]	p-value
	Zrzeszeni	Niezrzeszeni		
Trudności w sprzedaży produktów ekologicznych [% rolników ekologicznych]				
Zależy od danego roku/okresu	0	33,8	16,9	n.i.
Tak, często się to zdarza	31,8	42,5	37,2	n.i.
Nie mam problemu	68,8	23,8	46,3	0,0000
Ceny uzyskiwane za produkty ekologiczne [% rolników ekologicznych]				
Przeważają ceny konwencjonalne	31,3	70,9	51,1	0,0009
Część produktów (około połowa) sprzedawana po cenach ekologicznych, a część po cenach konwencjonalnych	0,0	24,1	12,1	n.i.
Jedynie ceny ekologiczne	68,8	5,1	36,95	0,0000

3. W celu wspierania rozwoju, jak i intensyfikacji produkcji ekologicznej, wskazane jest wypracowanie systemu do kształcenia lub szkoleń w zakresie rolnictwa ekologicznego, a zwłaszcza rozwój specjalistycznego doradztwa.

4. Ważnym czynnikiem wspierającym rozwój rolnictwa ekologicznego jest popularyzacja tworzenia grup producenckich przez rolników ekologicznych.

5. Największym zagrożeniem dla rolnictwa ekologicznego z województwa świętokrzyskiego jest pasywność, brak ambicji i wiary w możliwość prowadzenia efektywnej produkcji ekologicznej oraz stworzenia prężnie prosperującego rynku zbytu. Pomocą dla rolników w tej sytuacji może okazać się intensywna promocja rolnictwa ekologicznego za pośrednictwem mediów oraz usprawnienie organizacji handlu produktów ekologicznych

6. Literatura

- [1] Bavec F., Bavec M.: Organic production and use of alternative crops. Wyd. Taylor & Francis Boca Raton, London, New York., 2007, ss. 230
- [2] Klinbacher E., Pohl A.: Organic farming in Austria, 2004, www.organic-europe.net
- [3] Kucińska K., Pelc I., Artyszak A.: Development of organic agriculture in Poland. Mat. Konf. European Joint Organic Congress. 30 – 31.05.2006. Odense, Denmark, s. 118–119.
- [4] Moschitz H., Stolze M.: Organic farming Policy In Europe. A network analysis. Mat. Konf. European Joint Organic Congress. 30 – 31.05.2006. Odense, Denmark, s. 112–113.
- [5] Maciejczak M.: Marketing żywności ekologicznej w Europie i Polsce. Wydział Nauk Ekonomicznych, SGGW, Warszawa 2007, www.maciejczak.pl/download/rpe-w6.pdf
- [6] Najwyższa Izba Kontroli. Informacja o wynikach kontroli rolnictwa ekologicznego w Polsce. Departament Środowiska, Rolnictwa i zagospodarowania Przestrzennego. KSR-410-10/2009 Nr ewid. 182/2009/P09106/KSR, 2010.
- [7] Schmidke K.: Mat. Konf. Pillnitz Summer Academy, HTV Dresden University of Applied Science i Akademia Rolnicza w Poznaniu. 3 – 8.09.2006. Pillnitz
- [8] Simion S.: Mat. Konf. Pillnitz Summer Academy, HTV Dresden University of Applied Science i Akademia Rolnicza w Poznaniu. 3–8.09.2006. Pillnitz
- [9] Tymiński A.: Rynek produktów ekologicznych na świecie oraz w Polsce. WSPA, Lublin, 2005, s 23 – 34
- [10] www.darcof.dk, 2009.
- [11] www.boelw.de, 2009.
- [12] www.orgap.org, 2004.
- [13] www.marketresearch.com
- [14] Zbiorowa. Plan działań dla żywności ekologicznej i rolnictwa w Polsce, 2006. www.min.rol.gov.pl